

## JUHÁSZ FERENC: VÁZLAT A MINDENSÉGRŐL

Juhász Ferenc költészete és tanulmányírása között nincs lényegbevágó különbség. Az alkalom, az aktualitás csupán ihletője látomásainak, az „esetlegesség rücskeiből” mindenségköltészetet épít. Amit új kötetéről mond, mindkét műfajra egyaránt vonatkozik: „önvallomás és napló, történelem és költészet-életem története, gyarlóságaim és hitem új szárnya, aggódásaim, világ-féltésem, létszerelmem és emberiség-szerelmem vallomása”. Lírában is, prózában is ugyanazon víziók és gondolatok, ugyanazon építkezési mód, sőt dzsungel nyelv. Vajon miért nem fogalmi nyelven vall elődökről, kortársakról, irodalomesztétikáról? Miért nem a tanulmány és esszé hagyományos stílusában verbuválja a klasszikusokból a sereget maga köré, és miért kell lírai eposszá szélesítenie portréit? A magyarázat, úgy hiszem, abban a prófétai buzgalomban, szinte hősi elszántságban van, mellyel Juhász Ferenc a magyar költészet stílusforradalmának megvívását magára vállalta. Valamikor — például a „fentebb stílért” vagy a „népvezetési” ízekért — korszakok, nemzedékek és iskolák fogtak össze, most a föladat teljes súllyal mintha egy emberre nehezedne. Csoda-e hát, ha Juhász minden műfaj alkalmát megragadja, hogy nyelvi leleményeit ragyogtassa? Csoda-e, hogy a stílust, ha korát új lírai beszédre akarja tanítani, fontosabbnak ítéli a műfajnál, amely mégiscsak a hagyomány vetülete? A nagy költőkben és művészekben rokonait keresi, arcképeiken a maga vonásait. E szubjektív megközelítés is följogosítja tehát, hogy az irodalomtörténetírás és művészetfilozófia objektív, hűvösen tárgyilagos módszereit a lírai fogalmazás eszközeivel cserélje föl. A nyelv homogenitása nem modorosság; olyasfajta szemléletet jelez, melyben az egység és nem a különbség a hangsúlyos. Ezért óvakodik attól, hogy — líráról prózára térve — kaméleonként személyiséget, beszédmódot, hangnemet is váltson.

Juhász Ferenc új könyve hármas tagozódású: költészet, képzőművészet és esztétika tárgyköreit rétegezi egymásra. A kötet legkiválóbb írásai *Az élők élen* fejezetben találhatóak. Különösen a Petőfi- és az Ady-tanulmány utolérhetetlen remeklés. Juhász irodalomtörténeti érdekű írásaiban nem elemez művet, nem viszonyít korhoz, nem sorol irányzatot, hanem portrét rajzol, de úgy, hogy a portréban két életmű ragyogó kvalitásai — a címadóé és a szerzőé — harmonikusan összegeződnek. A lehetőségig hiteles ábrázolás azonban számára nem csupán öncél, nem csupán a pontosság kedvéért történik. Baudelaire-t néhány vonással jellemzi: szigorúság, szenvedés, magány, hit, tisztaság, büntudat, szabadságvágy. Vászonzubonyos alakját azonban főképp azért eleveníti látomásá, hogy alkalmat adjon bizonyos kínzó kérdések fölvetésére, XX. századi továbbmondására. A gondolatmenetben a Gogol-párhuzamnál, a Gautier-tanulmány újraértelmezésénél fontosabb a probléma: összezsugorodott földgolyónkon lehet-e vagy szabad-e az elvágyódás témáját a líra tengelyévé avatni? Petőfi sorsába a „mi lesz belőlünk százhusz év múlva” aggodalmát, saját halálélményét éli bele, Arany László életművében az író és modell rokonságának képleteit, az írói önismeret lehetőségeit vizsgálja. Ady Dantéval vetekvő teljességszomja példa arra, hogyan válhat egyetlen életmű a mindenség vázlatává. Tanulmányait a tágitás és sűrítés dialektikája, a lélegzés ritmusa jellemzi: tétéleit szinonimák halmazásával részletezi, majd bizonyos pontokon tömör aforizmákba foglalja. Néhány példa a mondatok fogalmi intenzitásának fölfokozására: Csokonai szava „halált-füstölő virágátok”; Juhász Gyula sorsa „húszévesen derékig a földben”; a legmodernebb magyar költő Szabó Lőrinc stb. Csak lírikust magyaráz, regényírókat egyet sem. A *Vázlat a mindenségről*: a líra expanziója. Ez erénye és korlátja. A múlt problémáit a maga korához viszonyítja. Saját életművére figyel, midőn a magyar nyelv különös hagyo-

mányörzését, „harci készenlétét” elemzi. Valóban, lírai szókincsünk és mondattanunk kevésbé van kimunkálva „transzcendenciára, szemlélődésre, elvonatkoztatásra, mindenség- és halálkutatásra, teljes anyagértelmezésre”. De ha a valóban nehezen mozduló próza történetének tanulságaival vetjük egybe a megállapítást, költészetünk stílusforradalmait nagyobb arányúaknak, konzervativizmusát kevésbé jellemzőnek ítélnélük! Önmaga helyzetét vetíti vissza a múltba, amikor — elismerve a lírai föladat többféle megközelítésének lehetőségét — az egyéniség jelentőségét az irányzat rovására hangsúlyozza. Még inkább a személyesre és történetire hasadót veritas duplex esete látszik fönnforogni, ha a kortárs képzőművészekről írt tanulmányait olvassuk. Értékrendje nem azonos sem a köztudatával, sem a műtörténetével, ízlése inkább csak avantgarde művészt fogad be (Picasso, Moore, Lurcat, Leger, Amerigo Tot). Mindez természetesen nem hiba, csupán a szubjektivitás egyfajta tünete.

Juhász Ferenc tanulmánykötetének legizgalmasabb része a történeti anyagot esztétikává lépárló, műhelytanulmányokat tartalmazó *Költészet-katedrális* című fejezet. Nem a művészet programját hirdeti, hanem a szellemi függetlenségét, egyszerűsége az emberi virágzás melletti elkötelezettségét. A nagy feladat az élet szerete és féltése, mert a költő „felelős a létért, az emberiségért, ki kell mondania hiányait, szenvedését és nyomorúságát, árvaságát és küzdelmeit”. Nem pesszimista, nem lemosolyognivalóan romantikus, de nem is múlt századi, hanem nagyon is modern ars poetica ez: „a költészet gyakorlatának elemi értelme, hogy a költő hite, életszerete olyan erő, amely segít lefogni a Gonosz kezét”. Művészetszemlélete — jobb szó híján — dualista: egybekapcsolja az ábrázoló és teremtő funkciót. Juhász szerint a költészetnek egyszerre ki kell fejeznie a tapasztalati („érzékszervi, logikai, statisztikai, mikroszkópi, makroszkópi, statikus és dinamikus”) és a „nem-lévő” (képzelt, látomás és akarat által életre hívott) világot; az ismert-létezőt és az ismeretlen-titkosat; mitikus nyelven: az Életet és a Halált. A mű számára mindenséggé burjánzó organizmus, tartalomra és formára nem bontható összesség, ösztön, indulat, gondolat és nyelv egysége és gazdagsága. Mindebben tán nem is annyira a teória új és nagyszerű, mint inkább a gyakorlat: a lírai monumentalitásra törekvés. Ez az elv valóban meg a költő többszörös összetételekké duzzadó szavaiban, a legnemesebb barokk körmondatot szürrealista képzetársításokkal frissítő tirádáiban, a mellé- és alárendelések özönét gondolatkupolákba fegyelmző nyelvi fantáziában. Ez a szándék alakítja ki a siratókból és himnuszokból egybeszótt új műfajt: a lírai eposzt, a versházikók helyébe emelt költészet-katedrális. Éppen ezért Juhász Ferenc legsikeresebb, mert legnehezebb költői föladata — s egyúttal a modern költő főfeladata is — a kompozíció terve. A magyar líra nem éppen példás hagyománya a terjedelmesebb alkotások bizonyos szerkesztetlensége; ha cselekmény és jellemfejlődés külsődleges időrendje nem fűzi őket egybe, eposzainkat a laza építés, a részekre hullás jellemzi. (Ahova a líra benyomul, szerkezeti zavart okoz. Ilyen mű a *Zalán futása*, *Az apostol*. De még a „mindennek-jött” Ady sem vállalja a hosszú vers kockázatát, megelégszik a ciklikus szerkesztés könnyebb módszerével.) A kompozíció modellje, szemléleti formája, rokon képzete: a gömb. Ez a szabályos kubista test egyszerre véges és végtelen, ismétlődést és befejezettséget is tartalmaz, teljessége ellenére is redukálható egyetlen jelentésre. Juhász versprózája ennek a szerkezeti váznak anyaggal (látomásos és tapasztalati képekkel) való kitöltése; a fizikai és biológiai világ csodálatos gazdagságának, kristályosságának és vegetációjának tükrözése és működése; a geometrikusan rendezett materiális teljesség: „a léthez való elemi viszonyunk pontos kimondása, hit abban, hogy nem hiába virágozik a világegyetem s a világegyetemben ember-létünk”.

A magyar költészetben sok remeklés született spontán ráérzésből, intuitív játékoságból, a pillanat meditációiból és hangulataiból. Annál kevesebb a tudatosan szervezett életmű. Juhász Ferenc lírája e kevesek közé tartozik. Gondolati szintje nem alacsonyabb, mint az érzelmi; de filozófiai szintje sem, mint a költői. Poeta doctus és poeta natus egyszerre; fényes bizonyosság rá önértelmező új könyve. (*Szép-irodalmi Könyvkiadó, 1970.*)

GREZSA FERENC